

Dkt. Jeffrey Hudon, Akiolojia ya Kibiblia, Kipindi cha 20, Akiolojia ya Karne Kuu ya Nane

© 2024 Jeffrey Hudon na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. Jeffrey Hudon na mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Huu ni kipindi cha 20, Akiolojia ya Karne Kuu ya Nane.

Sawa, tumezungumzia sehemu kubwa ya Enzi ya Chuma, lakini sasa nataka kuzingatia karne yenye ushawishi mkubwa na muhimu ya Enzi ya Chuma.

Tulipitia kwa ufupi, lakini tutaiangalia kwa undani katika hotuba hii ya video. Ni karne ya 8 KK, na hii inaitwa na wanaakiolojia Enzi ya Chuma 2B, na hiyo ni takriban tarehe zilizopo, hizo ni, tarehe ya kwanza ni tarehe yangu, lakini hiyo mimi, lakini wasomi wengi watasema karibu 800 hadi 701. Ninaifanya iwe 792 kwa sababu hiyo ni mabadiliko kutoka Amazia hadi Uzia kutokana na kushindwa huko Beit Shemesh na Amazia kuchukuliwa kama mfungwa wa vita hadi Samaria. Watu wengi huiita Karne Kuu ya Nane, na mkuu kati ya hizo alikuwa msomi marehemu Philip King, ambaye alitoa Hotuba ya Rais wa SBL huko nyuma miaka ya 1980 na kuchapisha hiyo katika JBL, karne ya nane, karne kuu zaidi, na kuna hoja dhahiri kwamba hiyo inaweza kuwa sahihi.

Nini kinaendelea katika karne ya 8? Ni karne yenye misukosuko mingi, na inaanza na kuibuka tena kwa Ufalme wa Kaskazini na Ufalme wa Kusini, Israeli, na Yuda, na kuanzia yapata mwaka 790 hadi 740, falme zote mbili zikawa na nguvu sana na zikaimarisha misuli yao na kupanua mipaka yao ya kisiasa, kisiasa, na nguvu zao za kiuchumi. Huu kwa kweli, kwa njia fulani, ni enzi ya pili ya dhahabu, kufuatia Ufalme wa Muungano wa utamaduni na jamii ya Israeli na Wayahudi, na hizi zinakosolewa, kuzingatiwa, na kukosolewa katika baadhi ya manabii, hasa Hosea, Amosi, na kifungu muhimu katika Isaya 5. Sasa, baada ya mwaka 740, kila kitu kinabadilika. Waashuri wanaanza kuimarisha misuli na minong'ono kuelekea mashariki huko Mesopotamia huku Tiglath-Pileser III akianza kusonga mbele na hatimaye kushinda Galilaya na kufanya Ufalme wa Kaskazini kuwa karibu jimbo dogo la mteremko baada ya kuingia kwake katika Levant.

Karne inaisha na uvamizi wa Senakeribu na uharibifu katika Ufalme wote wa Yuda na falme ndogo za kikanda tena, zikinyenyekeka kama watumwa kwa mfalme huyu wa Ashuru kwa kupoteza maisha mengi na uharibifu mkubwa tu na kisha kufukuzwa kwa watu wengi. Kwa hivyo, ni karne yenye matukio mengi sana, lakini pia kwa historia ya kibiblia, karne muhimu sana kwa sababu ya sauti za kinabii tunazosikia na matukio ya kisiasa, mema na mabaya, yaliyotokea. Kwanza kabisa, nataka kuangalia muktadha wa kijiografia wa karne hii.

Kwanza, tunaianalia Misri. Tena, Misri bado iko katika kipindi hiki cha tatu cha kati, kwa hivyo imegawanyika na iko chini ya udhibiti dhaifu kati ya nasaba ya 23 na 25.

KA Kitchen, mtaalamu mashuhuri wa Misri na mtaalamu wa kipindi cha tatu cha kati anabainisha hili katika kazi yake maarufu yenye jina hilo. Misri haikuchukua jukumu kubwa katika masuala ya kimataifa hadi enzi ya 26 au nasaba ya Saite mwishoni mwa karne ya 7 KK. Kwa hivyo, unaona, kwa sababu ya udhaifu wa Misri wakati huu, hiyo iliruhusu falme hizi za kikanda kwa dirisha fupi na fupi kuwa na nguvu na kutumia ushawishi wao wenyewe.

Na hivyo ndivyo hasa Israeli na Yuda walivyofanya. Serikali nyingine kubwa, ambayo ni nguvu ya Mesopotamia ya Ashuru, pia ilianza karne hii kwa udhaifu mkubwa. Tena, migogoro ya kikanda na uongozi dhaifu wakati wa nusu ya kwanza ya karne iliiweka Ashuru katika eneo la kaskazini mwa Mesopotamia na, katika baadhi ya matukio, katika mipaka ya Ninawi yenyewe.

Na ilikuwa wakati wa utawala wa Tiglath-Pileser III, kama tulivyoona hapo awali, ambapo Ashuru ilijiimarisha tena kama himaya ya dunia nzima. Sasa, wataalamu hapa ni DJ Wiseman na Haim Tadmor. Wiseman anaonekana hapa.

Kazi muhimu ya Haim Tadmor kuhusu maandishi ya Tiglath-Pileser III na baadhi ya kazi zingine zilizo rodheshwa hapa, ikiwa ni pamoja na ya Grayson. Tuna rekodi nyingi za Ashuru. Kumbukumbu za Tiglath-Pileser zilikuwa zimechanganyikiwa na kuchanganyikiwa na vipande vipande, lakini Tadmor na wanafunzi wake wamezikusanya pamoja kwa uzuri.

Hapa kuna orodha ya wafalme wa Ashuru wa karne ya 8, ambao baadhi yao hatuwajui sana hadi Tiglath-Pileseri. Na kisha hawa wako kwenye rada, tukizungumzia Biblia, kwa sababu ya walichofanya katika nchi ya Israeli. Tiglath-Pileseri alishinda tena sehemu kubwa ya Galilaya, kaskazini mwa Israeli.

Shalmanesa wa Tatu huko Sargoni alikamilisha uharibifu wa ufalme wa kaskazini. Na kisha Senakeribu aliuangamiza ufalme wa kusini, ingawa Yerusalemu iliokolewa. Na unaweza kuona tarehe zao pia.

Hii ni picha ya Ashuru katika kilele chake. Kwa kweli ni baada ya karne ya 7, wakati Misri ya Juu na ya Chini pia ilikuwa chini ya udhibiti wa Ashuru. Kwa hivyo, katika kilele chao, Waashuri walikuwa na nguvu sana, ikiwa ni pamoja na kushinda sehemu kubwa ya Urartu na Asia Ndogo.

Katika muktadha wa kibiblia wa karne ya 8, tunaona manabii na kazi za kihistoria, wafalme, na historia. Bila shaka, Yona, tena, ni muktadha wa mwanzoni mwa karne ya 8 wa kitabu cha Yona, ambapo anaenda na kuhubiri Ninawi. Amosi, tena, Myahudi

anayeenda na kuhubiri, anatoa unabii dhidi ya Israeli na mataifa mengine huko Betheli.

Hosea, nabii wa kaskazini ambaye Mungu anamwambia amuo kahaba ili aishi, ni mfano wa jinsi Israeli ilivyomtendea Mungu. Na kisha, bila shaka, nabii mkuu Isaya, labda mshiriki wa familia ya Daudi, nabii wa mahakama katika jumba la Yerusalemu, na mwandishi mwerevu. Nusu ya kwanza ya unabii wake, tena, inaonyesha hali ya mwishoni mwa karne ya 8.

Na kisha, hatimaye, Mika, nabii wa watu wa magharibi mwa Yuda, katika Shefela, tena, anaunda nabii wa mwisho kati ya hawa, ambao hutoa ufahamu mwingi kuhusu kinachoendelea katika ufalme, au falme hizi, ningesema, wakati wa karne hii ya kuvutia sana. Yoeli na Obadia, tarehe hizo hazina uhakika, na labda baadaye, kwa hivyo hazijajumuishwa hapa katika orodha hii. Sasa, karne ya 8 inaanza kwa aina ya noti mbaya sana.

Amazia anafanya kampeni nchini Edomu, mfalme wa Yuda, na ana mamluki wa Israeli pamoja naye. Anawafukuza mamluki hao waliokasirika kwa kutolipwa na kutofuatwa kwa mkataba wao, na hivyo wanawafanyia unyang'anyi baadhi ya miji ya Yuda. Amazia na Yehoashi wa Israeli wanabadilishana maneno, ambayo yameandikwa, ni maneno yasiyofurahisha, na majeshi mawili ya Israeli na Yuda yanakabiliana huko Beit Shemesh, katika Shefela, katika Bonde la Zorich, na Yuda inashindwa.

Zaidi ya hayo, Yuda inaharibiwa na jeshi la Yehoashi, Yerusalemu yenyewe inaporwa, na kuta za Yerusalemu zinabomolewa, na neno hapa ni kama kuvunjika au kusukumwa chini na jeshi la Israeli. Kwa hivyo, hii ni mbaya, bila shaka, kwa Yuda. Amazia anachukuliwa kama mateka na kurudishwa Samaria, kwa hivyo mwanawe, pamoja na washauri, bila shaka, Uzia, anatwaa ufalme wa Yuda.

Cha kufurahisha ni kwamba, Beit Shemesh inayoibuka kutokana na vita hivi haina nguvu, na hilo, nadhani, linazungumzia waziwazi ukweli kwamba baadaye katika karne hii, Yuda ilipanuka, na huu haukuwa mji wa mpakani tena kama ilivyokuwa kwa miaka kadhaa, muda mrefu. Zaidi ya hayo, Uzia anapochukua madaraka, na Amazia anaondolewa kwenye ufalme kwa sababu ni mateka, hii ni bahati mbaya ya kuvutia kwa sababu una safu ya uharibifu mahali hapo, na una mabadiliko ya wafalme mara moja, tukio lile lile. Kwa hivyo, unaweza kuoanisha safu ya uharibifu na kipindi cha mfalme mpya, na, kwa msaada wa Edwin Thiele, aliyeandika Hesabu za Siri za Wafalme wa Kiebrania, tunaweza kuelekeza tarehe sahihi sana ya mwanzo wa Iron 2B, ambayo niliweka kuwa 792, ambayo ndiyo wakati tukio hili lilipotokea.

Na hili ndilo tulilozungumzia, nililolitaja hivi punde. Huu ni muhtasari wa Beit Shemesh pamoja na uchimbaji wa kisasa uliofanywa na Chuo Kikuu cha Tel Aviv, na ukweli kwamba matukio haya mawili yanahusiana, mabadiliko ya mfalme na safu ya uharibifu, hufanya alama au mstari unaofaa wa kubadilika kutoka Iron 2A hadi Iron

2B. Nataka kutumia muda kuzungumzia kuhusu eneo linalojulikana sana katika fasihi ya akiolojia na kibiblia, na eneo hilo ni Kuntillet Ajrud .

Tulitaja hapo awali. Kuntillet Ajrud ni eneo lililotengwa sana mashariki mwa Sinai. Unaweza kuona ramani hapa pamoja nayo, na iko upande wa Misri wa mpaka wa Sinai na Israeli.

Lakini tena, wakati wa miaka ya 1970, Israeli ilikuwa na udhibiti wa Sinai, na kwa hivyo walituma safari mbalimbali kufanya tafiti ili kuangalia mabaki ya akiolojia ya eneo hili tasa. Na mmoja wa watafiti hao alikuwa Ze'ev Meshel, na alifanya uchimbaji katika ngome iliyotengwa sana. Unaweza kuiita ngome.

Hilo hata linapingwa na kujadiliwa. Waligundua kupitia uchimbaji huu katikati ya miaka ya 70 kwamba jengo hili lililotengwa lenye kuta za ngome lilikaliwa kwa muda mfupi sana, mwishoni mwa karne ya 9 na mwanzoni mwa karne ya 8 KK. Zaidi ya hayo, mkusanyiko wa vyombo vya udongo kutoka ngome hii ulikuwa na mchanganyiko wa maumbo ya kaskazini mwa Israeli na maumbo ya Kiyahudi, pamoja na maumbo mengine kutoka pwani na labda hata kutoka Misri, kama nakumbuka sahihi.

Kulikuwa na uhifadhi mzuri wa vitu vidogo vilivyopatikana na mabaki hapa, na ilikuwa muhimu sana. Kilichopatikana kilikuwa muhimu sana katika kuelewa historia ya falme hizi mbili. Sasa, 95% hadi 99% ya lengo kwenye tovuti hii ni maandishi yaliyoandikwa kwenye mitungi ya kuhifadhia au pithoi ambayo yalipatikana katika chumba cha ndani cha lango.

Lakini haya kwa kweli, kwa maoni yangu, yatakuwa ya pili kwa umuhimu. Sasa, maandishi haya yalikuwa epitaphs au sala, na yalijumuisha maneno Yahweh wa Samaria na Ashera wake. Na, bila shaka, tuliona yale yaliyotangulia huko Khirbet el-Qom, na hii inaonekana kuonyesha mtazamo wa Mungu wa syncretistic, mchanganyiko wa imani ya Wakanaani na Yahweh .

Na tena, maandishi hapa na uandishi wa maandishi yanaonekana kuwa ya kaskazini. Kwa hivyo, unachopata hapa ni ngome ya kaskazini ya Israeli inayohudumu inaonekana na ngome ya Kiyahudi kwenye mpaka wa Misri, na itatuathiri zaidi tunapozungumzia haswa kuhusu Uzia, utawala wa Uzia. Lakini fasihi ya kuvutia kuhusu Mungu na mkewe, Mungu na mkewe Mkanaani, kwa maoni yangu, ni ya pili kwa asili, kwa ukweli wa athari za kijiografia za eneo hili ambalo linaonekana kuzungukwa kwa pamoja na Wayahudi na Waisraeli kwenye mpaka wa Misri.

Tutazungumzia zaidi kuhusu hilo baadaye. Utawala wa Yeroboamu wa Israeli ulikuwa na mafanikio makubwa. Tena, alikuwa sehemu ya nasaba ya Yehu, na aliweza kupanua mipaka ya ufalme wa kaskazini, ikiwa ni pamoja na sehemu za Trans Jordan, hadi Syria, hadi eneo la Aramu, Damasko.

Lakini Biblia ni kitabu cha Wafalme kifupi sana kuhusu maelezo yao kuhusu utawala wake. Na una maneno kama Lebo Hamat, ambayo yanaweza kumaanisha mlango wa Hamat au eneo halisi. Lakini yalikuwa miaka yenye mafanikio chini ya utawala wake mrefu.

Hii, tena, bila shaka, ni mfano wa Megido unaoonyesha Megido mwanzoni mwa karne ya 8. Tayari tumezungumzia kuhusu Muhuri wa Shema, mtumishi wa Yeroboamu, bila shaka Yeroboamu wa Pili, na Pembe za Samaria. Hizi zote zinaanzia utawala wake.

Kwa hivyo, ulikuwa utawala muhimu sana, lakini wakati huo huo, machache sana yalijulikana kuihusu. Sasa, tutakuwa na hotuba maalum ya PowerPoint kuhusu Uzia, lakini pia alifanikiwa sana wakati huu. Mfalme wa Yuda, ambaye alichukua madaraka wakati Amazia alipochukuliwa mateka, na alikuwa na utawala mrefu wa miaka 52 wenye mafanikio makubwa.

Kisha mambo yakaanza kuharibika, na mfalme wa kwanza kutawala baada ya Uzia alikuwa mwanawe Yotamu. Inaonekana alikuwa na utawala ulioendeleza mafanikio ya baba yake, lakini alifuatwa na Ahazi, ambaye alikuwa mfalme dhaifu. Na ilikuwa wakati wa utawala wake ambapo Wafilisti walianza kuvamia Yuda kutoka magharibi.

Adui wa zamani kutoka Ufalme wa Muungano na hapo awali walianza kuibuka na kichwa chao kibaya na kuchukua sehemu ya Shefela ya magharibi. Zaidi ya hayo, Ahazi alikuwa karibu sana na Waashuri na akawa kibaraka wa Tiglath-Pileseri na alitaka msaada wa Waashuri dhidi ya shinikizo kutoka kwa falme zingine za kikanda ili kupinga Ashuru. Na hiyo ilianzisha vita vilivyoitwa Vita vya Shamu na Waefraimu, ambavyo vimetajwa katika Isaya 7. Na hivyo badala ya Isaya anaposema, mtumaini Bwana na usiwaamini Waashuri au mtu mwingine yeyote, Ahazi anadhoofika na kwenda Ashuru kuomba msaada.

Sasa, kuna andiko la baadaye katika 2 Wafalme 20 na Isaya 38, ambapo kuna neno linaloitwa Daraja la Ahazi. Hili ni neno linalotumika wakati wa utawala wa Hezekia na linaaminika na Yadin na wengine kuwakilisha aina fulani ya a, ungeiitaje? Daraja la saa za jua ambalo lilikuwa ngazi mbili zinazoungana juu. Huu ni aina ya ujenzi mpya wa msanii wa jinsi ilivyokuwa ikionyesha wakati.

Labda Ahazi alipata hili au aligundua hili alipotembelea Damasko na kuona madhabahu nzuri ya Ashuru ambayo alitaka kuiga huko Yerusalemu. Huenda aliona hili pia na hivyo akajenga hili, daya kubwa ya jua, nadhani unaweza kuiita, kwa ajili ya jumba lake la kifalme. Bila shaka, hilo lilitajwa baadaye katika muktadha wa baadaye wakati wa utawala wa Hezekia.

Kwa kweli, tena, tuna alama ya bulla au muhuri yenye jina la Ahazi juu yake. Na tena, hapa kuna picha ya mavazi ya Wafilisti ya baadaye au mavazi ya Ashdodi kutoka wakati huo ambayo Wafilisti walikuwa wakitumia walipoivamia Yuda. Kuanguka kwa Israeli kulitokea katika karne ya 8, na una mfalme wa Ashuru Shalmaneser V, Sargon II, hatimaye akiharibu mji huu mkubwa wa Samaria, ambao labda kwa njia fulani ulikuwa mkubwa na wa kuvutia zaidi kuliko Yerusalemu yenyewe.

Na tena, idadi yote ya watu inafukuzwa baada ya vita hivi virefu. Kuzingirwa na ufalme wa kaskazini havipo tena. Na warithi wa Tiglath au Tiglath-Pileser, wafalme hawa wawili, Shalmaneser na Sargon, waliwaingiza watu kutoka majimbo ya kaskazini ya Ashuru katika nchi hiyo ili kuchukua nafasi ya watu waliowafukuza.

Na kwa hivyo tuna mwanzo wa Wasamaria, hawa wanaoitwa nusu-zao wa watu walioishi kaskazini mwa Israeli baada ya kuanguka kwa Samaria. Sasa, wakati wa karne ya 8, Yerusalemu pia ilipata ukuaji mkubwa. Kama tulivyoona hapo awali, mji wa Daudi, hadi wakati wa utawala wa Daudi, ulikuwa kitovu cha Yerusalemu.

Huu ulikuwa mji wa Yerusalemu, kilima cha mashariki chenye umbo la mbwa moto ambacho kiliimarishwa na kujengwa juu yake. Sulemani alipanua hilo, ikijumuisha Ofeli na Mlima wa Hekalu, Mlima Moria. Lakini katika karne ya 8, na naamini mwanzoni mwa karne ya 8, labda hata mwishoni mwa karne ya 9, una vitongoji vya nje ya nyumba hapa kwenye kilima cha magharibi.

Kwa njia, kuna mali isiyohamishika bora zaidi hapa kuliko hapa. Lakini hatimaye waliiimarisha kwa ukuta. Na ukuta ambao Yehoashi aliuharibu huko Yerusalemu ni vigumu kuelezea. Wanaelezea urefu na idadi ya minara.

Lazima ilikuwa ukuta uliozunguka kilima cha magharibi. Kwa hivyo, huenda ilikuwa ukuta uliokuwa ukijengwa au ukuta uliokuwa umejengwa hivi karibuni. Na Yehoashi, tena, aliuvunja na kuuangusha.

Kwa hivyo Uzia na warithi wake walilazimika kujenga upya ukuta huo. Hilo lilijumuisha eneo kubwa jipya na kupanua Yerusalemu kwa kiasi kikubwa lilipofunika kilima cha magharibi na kilima ambacho sasa ni robo ya Armenia ya mji wa kale. Kwa hivyo, unaona tena maendeleo hapa ya michoro hii midogo ya mji mdogo, Daudi, Sulemani, upanuzi wa Sulemani, na kisha ufalme wa baadaye uliofunika kilima cha magharibi.

Lakini katika kipindi cha Uajemi, baada ya anguko, wakati anguko la ufalme mwaka wa 586, wakati waliohamishwa waliporudi, walijenga upya Yerusalemu, lakini eneo hili la Yerusalemu pekee. Na tutazungumzia hilo tunapozungumzia Nehemia sura ya 3. Utawala wa Hezekia, mmoja wa wafalme maarufu wa Yuda, ulikuwa na matukio mengi tena. Na Hezekia alikuwa kibaraka, kibaraka mdogo wa Ashuru, lakini wakati huo huo alikuwa akijenga jeshi hili, akijenga vifaa vyake, akiimarisha miji yake, na

tunaamini kuchimba mfereji wa maji ambao sasa unaitwa Handaki la Hezekia, na sasa pia kujadiliwa kama Hezekia alijenga hili kweli.

Ingeweza kufanywa mapema. Hakika alifanya sehemu yake, kulingana na 2 Mambo ya Nyakati 32. Lakini alileta maji kutoka Chemchemi ya Gihoni nje ya mji hadi mjini, hadi kwenye Bwawa la Siloamu, ili watu wa kilima cha magharibi na jiji la Daudi waweze kupata maji bila kutoka nje ya ukuta.

Na hiyo ilikuwa kazi kubwa ya uhandisi kwa sababu ilikuwa handaki lenye umbo la nyoka ambalo, tena, wahandisi bado wanajaribu kujua jinsi walivyofanya.

Wangeweza kuwa walikuwa wakifuata ufa kwenye mwamba uliokuwa ukivuja maji au kitu kingine, lakini waliweza kufuata maji. Makundi mawili tofauti ya wafanyakazi waliokuwa wakifanya kazi kutoka ncha tofauti kwa namna fulani yalikutana katikati.

Uandishi muhimu unaohusiana na hili ulikuwa Uandishi wa Siloamu uliopatikana katika miaka ya 1880 na watoto wa Kiarabu wakicheza majini hapo, na ambao ulikatwa kutoka kwenye mwamba na kutumwa Istanbul, ambapo bado upo hadi leo. Lakini ni uandishi ambao haujakamilika. Ni uandishi mrefu zaidi wa kumbukumbu huko Yuda, lakini haujakamilika, na unaelezea, tena, mafundi wakitoka pande tofauti na kukutana na kusikia sauti na kelele za kila mmoja kupitia mwamba na kukutana, na handaki zimeunganishwa, na maji hutiririka kutoka Gihoni hadi kwenye Bwawa la Siloamu.

Sasa, pia kuna malango ya kuingilia na Mfereji wa Siloamu kando ya upande wa mashariki wa jiji la Daudi, ambao ulimwagilia bustani, na hii inaweza kuwa ya zamani wakati Sulemani alipomwagilia bustani zake za kifalme katika Bonde la Kidroni. Kwa hivyo, mwandishi wa historia anabainisha haswa kwamba Hezekia aliimarisha Yerusalemu, miji ya Yuda, alikusanya kiasi kikubwa cha vifaa ili kujiandaa kwa uasi ambao alikuwa akipanga dhidi ya Ashuru. Pia aliwakaribisha Merodaki, Baladani, au wajumbe kutoka kwa mtawala huyo wa Babeli ili kuratibu uasi wake na vikosi vingine.

Na, bila shaka, huu ndio upeo wa matumizi ya mitungi ya kifalme au lameleki ya Yuda, ambayo tunaona mpini mwingine uliotiwa mhuri hapo pia. Sasa, katika wakati muhimu sana katika 705, Sargon II anakufa vitani nchini Iran, na hii ni ishara mbaya sana kwa Ashuru unapokuwa na mfalme anayekufa vitani, na inaonekana hawakuweza hata kupata mwili huo. Na kwa hivyo, tena, Ashuru ikiwa himaya inayochukiwa sana kwa sababu ya kile inachofanya, watumwa waliozunguka himaya hiyo waliona kama udhaifu, kwamba huu ni udhaifu, kwamba Ashuru ilikuwa inapungua, na kwa hivyo kila mtu aliasi.

Na Hezekia alipanga na kuzifanya falme zote za kikanda kuzunguka Yuda zijiunge katika uasi huu. Hata hivyo, mambo hayakuwa sawa, kwa sababu Senakeribu alikusanya jeshi kubwa na kuanza kuzima uasi huu, na mnamo 701, alionekana

kutoka kaskazini, akitokea kaskazini kuelekea kusini mwa Levant, na ilikuwa wakati huo ambapo washirika wa Hezekia, falme za Trans-Jordan, Wafilisti, na falme za Foinike zote zilimkimbilia Senakeribu na kutoa kodi na kujisalimisha. Kwa hivyo, Hezekia kimsingi aliachwa katika uasi, na kwa hivyo Senakeribu alikuja na jeshi lake kubwa na akashinda na kuharibu miji ya Yuda kimfumo, tena akiishia na Lakishi, ambayo tulikuwa tumezungumzia hapo awali.

Kisha akafika Yerusalemu na kuuzingira mji, akingoja zawadi ya mwisho ya kuuteka mji mkuu wa Yuda, mji mkuu wa Yerusalemu. Na bila shaka, tunajua kwamba maelezo ya Biblia yanatuambia kwamba malaika wa Bwana aliangamiza tena jeshi lote. Senakeribu alirudi nyumbani bila jeshi na hatimaye akauawa na wanawe mwenyewe.

Sasa, tena, kama tulivyosema hapo awali, kuna ushahidi mwingi na tabaka za uharibifu katika ufalme wote wa Yuda ambazo zinahusishwa na kampeni hii ya Senakeribu. Ni tarehe yenye herufi nyekundu yenye nguvu sana katika akiolojia ya Biblia. Sasa tunachokiona hapa ni muhuri uliogunduliwa hivi karibuni wenye jina Hezekia, mfalme wa Yuda, Melech Yehudah, hapa chini.

Na hivyo huo ni muhuri wa kibinafsi. Tuna nakala kadhaa za huu. Tulizungumzia kuhusu chapa ya muhuri wa Bethlehemu, labda kuanzia wakati huu.

Lakini ambacho hatujazungumzia bado ni maandishi haya ya kaburi ambayo yaligunduliwa na Charles Claremont-Ganneau huko Silwan, kijiji kile cha Waarabu kilichokuwa mkabala na jiji la Daudi ng'ambo ya Bonde la Kidroni. Hiyo ilikuwa, Silwan ilikuwa pango au mojawapo ya makaburi ya Yerusalemu katika Agano la Kale. Na nyumba nyingi huko leo zina vyumba vya nyuma ambavyo kwa kweli ni vyumba vya makaburi vilivyochongwa kwenye mwamba.

Kwa hivyo Claremont-Ganneau alikuwa akitafuta na kuchunguza makaburi yote huko miaka ya 1870 na 1880 na akapata maandishi haya. Aliyatambua kama maandishi, lakini hakuweza kuyasoma. Yalikuwa katika umbo lililochakaa na lililoharibika.

Unaweza kuona uharibifu hapa. Shimo hili lilikatwa, labda kwa ajili ya boriti ya paa, lakini aliliona na kuliacha mahali pake. Lakini baadaye, lilikatwa na kusafirishwa hadi Jumba la Makumbusho la Uingereza. Ilikuwa katika Jumba la Makumbusho la Uingereza ambapo msomi kijana wa Israeli aliyeitwa Nachman Avigad, katika miaka ya 1950, alilichunguza tena na aliweza kulifafanua maandishi.

Na inasema hili ni kaburi la Shebnyahu au Yahu. Hatuna sehemu ya kwanza ya jina kwa sababu ya shimo hili lililokatwa hapa. Ni nani anayesimamia nyumba? Hili ni neno la Kiebrania kaburi la msimamizi wa kifalme.

Hakuna kitu hapa isipokuwa mwili wake na mwili wa mke wake mtumwa. Alaaniwe mtu anayefungua kaburi hili. Na hili linatuambia mengi.

Kwanza kabisa, mtu ambaye ni msimamizi wa kifalme mwenye jina la Yahu au Yah mwishoni, lazima awe wakati wa Hezekia, Shebna, Shebnahu . Isaya, katika sura ya 22, hata anatoa maoni kuhusu mtu huyu halisi na huenda alikuwa amesimama katika mji wa Daudi na kuelekeza kwenye kaburi lake alipokuwa akitoa maoni kuhusu msimamizi wa kifalme. Hii pia inatuambia kwamba Wayahudi wa kawaida wangeweza kusoma; walikuwa wanajua kusoma na kuandika kwa sababu iliwaonya watu wakae mbali na kaburi na wasilifungue.

Ilikuwa ugunduzi muhimu sana, mafanikio ya ajabu ya Avigad katika hatua hiyo ya mwanzo ya kazi yake kufafanua hilo na kusoma maandishi hayo. Uvamizi wa Senakeribu dhidi ya Yuda tena umeandikwa katika miiba hii, ambayo moja tunayo hapa kwenye Jumba la Makumbusho la Horn, nakala. Muhimu sana na bila shaka, mengi, pamoja na maandishi yote matatu ya kibiblia, Isaya, Wafalme, na Mambo ya Nyakati yote yanaandika uvamizi huu pamoja na Senakeribu mwenyewe.

Kwa hivyo, una matoleo mawili tofauti, toleo la kibiblia na toleo la Ashuru, lakini bado kuna maswali mengi kuhusu hasa kilichotokea na jinsi mambo yalivyotokea. Na tulizungumzia kuhusu uwasilishaji wa slaidi wa awali katika anguko la Lakishi. Huu ni Lakishi usiku wa kuamkia uvamizi wa Senakeribu.

Na tena, michoro hii ya Lakishi inaonyesha mbinu za kuzingira Waashuru, ushindi, na kufukuzwa kwa wakazi wa Lakishi. Na shairi la Byron tena. Na tena, mambo haya niliyonayo hapa ni aina ya hatima ya mwisho ya kile kilichotokea wakati wa uvamizi wa Senakeribu.

Hakuna safu ya uharibifu huko Yerusalemu, ambayo inaunga mkono tena tukio la kimiujiza lililoandikwa katika Agano la Kale. Safu pekee ya uharibifu huko Yerusalemu ni uharibifu wa Babeli wa 586 na Nebukadreza. Hakuna kitu kilichopatikana hapo awali.

Waashuri 185,000 walikufa nje ya kuta za Yerusalemu. Inashangaza kwamba Herodotus, mwanahistoria Mgiriki wa baadaye, anatoa maelezo ya fumbo kuhusu tauni iliyoathiri wanajeshi wa Ashuru katika eneo hilo. Hiyo inaweza kuwa kumbukumbu ya tukio hili, tukio la kibiblia.

Maandishi na michoro ya Senakeribu yanaashiria kwa nguvu, kama sivyo, kwamba Yerusalemu haikushindwa. Ukweli kwamba Ashuru ingefanya uharibifu wa kimfumo wa hatua kwa hatua wa ufalme na kuacha mji mkuu bila kuguswa unatuambia kwamba tukio fulani la kushangaza lilipaswa kutokea na kuondoka tu. Kwa hivyo, Yuda na Hezekia wananusurika, lakini ufalme unaharibiwa na baadaye unakuwa taifa la chini ya utawala wa Ashuru wakati wa utawala wa Manase.

Na, bila shaka, kuibuka kwa theolojia ya kifalme ya Sayuni ndio hoja ya mwisho, ambayo ni theolojia ya uongo kwamba Mungu hangeondoka Yerusalemu kamwe. Yerusalemu haiwezi kushindwa kwa sababu Mungu anaishi humo. Na kwa bahati mbaya hilo baadaye limegundulika kuwa la uongo.

Asante sana.

Huyu ni Dkt. Jeffrey Hudon na mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Huu ni kipindi cha 20, Akiolojia ya Karne Kuu ya Nane.